

TIJDSCRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

17^e Jaargang.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1909

De hooge oudheid van het gemunte metaal.

In de Januari-aflevering der *Gazette Numismatique* van 1898 plaatste ik onder bovenstaanden titel een artikel, waarin ik betoogde, dat het gemunte geld veel ouder is, dan men gewoonlijk aanneemt op gezag van HERODOTUS. Deze toch beweert, dat het in de 7e eeuw vóór Chr. door de Lydiërs in Klein-Azië is uitgevonden en zich van daar verder heeft verbreid over Griekenland en de geheele beschaafde wereld.

Ik voerde tegen die bewering aan, dat er Chineesche munten zijn, die opklimmen tot 2950-2700 jaar vóór Chr. Bovendien vond ik een bewijs voor mijne stelling in een artikel van Prof. Dr. EERDMANS te Leiden in de *Gids* van Februari 1897, waarin deze handelt over de klei-tafeltjes of tabletten, die bij honderden, mogelijk duizenden, in Babylon zijn opgegraven en waarop brieven, contracten en dergelijke handelscorrespondentiën in spijkerschrift zijn gegrift. Zij klimmen op tot 2300 vóór Chr. en bevatten berekeningen in *sikkels*, die in 't Babylonisch *sjikloe* heeten, waarvan 't Hebreeuwsche *sjekel* is gemaakt. Het woord is afgeleid van *sjakal*, wegen en beteekent dus eigenlijk een gewicht. 1)

Zoo leest men in *Genesis* XXIII : 16, dat ABRAHAM, die omstreeks 2000 vóór Chr. leefde, een graf kocht voor 400 sikkels en het geld afwoog.

Volgens de *Leidsche Vertaling* vertegenwoordigde dit een bedrag van 680 gulden, dat is *f* 1.70 per sikkel. De bewerker

---

1) Vergelijk: pond, libra, livre, liça, mark, enz,

Ds. J. HOOYKAAS, teekent hierbij aan: „*gangbaar bij den koopman* beteekent: van zuiver gehalte. Hoewel gemunt geld in den tijd des schrijvers niet onbekend was, behoeft hij daaraan niet te hebben gedacht, want het was betrekkelijk zeldzaam.”

En welke is nu de tijd des schrijvers? Volgens de L. V. hoogstens 800 vóór Chr.

In het werk van A. HOLLESTELLE: *De drie merkwaardige Schellingen* II, 1899 1) wordt de waarde van den sikkel volgens verschillende gegevens gesteld op f 1.75, welke waarde het midden houdt tusschen f 1.70 en f 1.80 2). Ook deze schrijver vertaalt *sjekel* door: schakel of gewicht.

Algemeen is men van gevoelen, dat het zilver in den tijd van ABRAHAM *toegewogen* werd en eerst later, zegge dertien eeuwen later het *munstuk* ontstond, dat den naam aan 't *gewicht* ontleende.

Intusschen verzekert Prof. EERDMANS ons, dat er in de klei-oorkonden wel degelijk sprake is van *gemunt geld*, in de origineele taal genoemd *kaspoe kaniktoe*, letterlijk: zilver, waarop een zegel is afgedrukt en van *ongemunt geld* in den vorm van ringen, *kaspoe oenqoe*. 3)

Hieruit blijkt m.i. dat het gezegele = gestempelde zilver = gemunt geld in Mesopotamië opklimt tot vóór den tijd van ABRAHAM.

Een tweede krachtig bewijs vind ik in een artikel in de *Wetenschappelijke Bladen* van 1908, aflev. van Januari, bewerkt naar een stuk van A. H. SAYCE in de *Contemporary Review* van Augustus 1907.

In Klein-Azië bestond in de hooge oudheid eene Assyrisch-Babylonische kolonie en wel daar, waar later de stad Kaisarië d.i. Caesarea, de oude hoofdstad van Kappadocië gelegen was. De Babylonische stad heette waarschijnlijk

1) Bl. 45 en verv.

2) f 1.80 volgens SAYCE, zie lager.

3) Spreek uit: *oenkkoe*.

Boeroes. In den grond zijn verscheidene klei-tafeltjes gevonden, met spijkerschrift in de Babylonische taal en dagteekenende uit den tijd van den koning-wetgever HAMMOERABI, die vóór ABRAHAM leefde, nl. 2300 v. Chr.

De tafeltjes bevatten alle brieven en contracten, veelal betreffende geldleeningen, inkoop en verkoop; er worden verschillende geldswaarden en munten in genoemd. Zoo is er meestal sprake van *sikkels*, door SAYCE gesteld ter waarde van drie shillings of f 1.80, *mané's* van 60 sikkels, waarvan de Grieken *mna* en *mnea* en de Latijnen *mina* gevormd hebben en *korrels* of *greinen*, elk van $\frac{1}{180}$ sikkel. Een grein zou dus de waarde van 1 Ned. cent vertegenwoordigd hebben.

Ook wordt genoemd de *zoeboe*, meervoud *zoebê*, eene kleine plaatselijke munt, wier naam beteekent „toegevoegd bedrag” of „pasmunt.”

Prof. EERDMANS schreef mij: „*zoezoe*, mv. *zoezê*; kleiner dan de sikkel. Deze munt behoort echter niet tot het oude systeem, naar het schijnt en wordt door anderen voor grooter dan de sikkel aangezien. Zij komt niet voor in de contracten en is meer gewoon in de na-babylonische literatuur.” 1)

De *zoezoe* is dus niet de *zoeboe*, die wel op de tabletten voorkomt.

In allerlei bedragen komen die munten voor in de brieven van Boeroes.

Ik teeken aan: veertien sikkels zilver; twee mané's en tien sikkels zilver; zes *zoebê*; een halve mané zuiver zilver; een mané onzuiver zilver; drie zilveren *gestempelde* sikkels; munten, die *gehoornd* zijn; $1\frac{1}{2}$ sikkels zilver; $2\frac{1}{3}$ mané's; 15 grein, enz.

Vooral vestig ik de aandacht op de uitdrukkingen: drie

1) Voor deze en de overige inlichtingen worde Prof. EERDMANS bij deze mijn hartelijke dank gebracht.

zilveren gestempelde sikkels en munten, die gehoord zijn, al schijnt dit laatste vrij duister.

Van genoemden koning HAMMOERABI is nog eene grondwet bewaard, gebeiteld op een groot brok dioriet en gevonden door den Franschen geleerde A. MORGAN bij zijne opgravingen nabij de Perzische stad Soeza. Daarin worden tal van maatschappelijke zaken gereglementeerd, o.a. het loon der geneesheeren. Om een voorbeeld te noemen: voor het genezen van een oog eens vrijen mans ontvangt de dokter tien zilveren sikkels, voor dat van een edelman vijf sikkels en voor de genezing van een slaaf twee sikkels.

Uit al deze vóórhistorische documenten ziet men alzoo, dat ruim 20 eeuwen vóór Chr. aan den Tigris en den Eufraat en in Klein-Azië een goed geordend muntstelsel in zwang was, dat uit geslagen munten en rekenmunten (mané's) bestond en dat dus niet in Lydië in 650 vóór Chr. de munt ontstaan is, maar vele eeuwen vroeger en wel in de bakemat der Westersche beschaving tusschen de Middellandsche Zee en de Perzische gulf, nu ruim 4000 jaren geleden; terwijl zich tegelijkertijd in het verre Oosten een ander muntstelsel ontwikkeld had met het koper tot grondslag.

Een ding is echter jammer en bevreemdend: dat men tot dusver onder of tusschen de klei-tabletten nog geen origineelen *sikkloe* gevonden heeft. Maar wie weet? . . . .

Wie weet? . . . . zeg ik.

Want in den aanvang dezer eeuw heeft men op Cyprus, Kreta, Euboea, Sardinië en in Argos bijlvormige ijzeren en koperen voorwerpen opgegraven, lang van ± 7 tot 4 decimeters, breed $\pm 4-3$ decimeters en dik $\pm 7-4$ centimeters, wegende van ± 37 tot 27 kilogrammen elk. Ja, er zijn ook kleinere van ± 17 tot 5 K.G. zwaarte, die men voor evenmatige onderdeelen der groote houdt. Deze voorwerpen hebben de gedaante van langwerpige vierhoeken met ingebogen zijden, en zijn voorzien van kleine ingeslagen of gegraveerde merken. Op Egyptische muurschilderingen

van THOTMÉS III, 1550 vóór Chr. ziet men Ethiopiërs, Syriërs, Kretensers en Cyprioten, die behalve vazen en kannen dergelijke zware „bijlen”, van volkomen denzelfden vorm en gelijke grootte als de opgegravene, op den schouder dragen, om die als belasting naar den vorst of den ontvanger te brengen. Naar de kleuren te oordeelen zijn deze bijlvormige plakken van goud, zilver, koper en lood gegoten.

Nu leefde wel is waar THOTMÉS III een kleine duizend jaar na HAMMOERABI, maar is het niet zeer goed mogelijk, dat men onder de ruïnen der oude Babylonische en Assyrische steden dergelijke voorwerpen van zilver gevonden heeft (of nog vinden zal), die men om den vierhoekigen vorm niet als munten herkend heeft en die het toch werkelijk zijn?

En wanneer er in een klei-tablet gegrift staat: „gestempelde” of „gezegelde” sikkels, dan behoeft men niet aan zulke prachtig gegraveerde stempels te denken, als men op de latere Grieksche en Romeinsche ronde penningen bewondert; integendeel, de stempel kan eenvoudig bestaan hebben in een figuurtje van een, twee of drie lijntjes. Bovendien, als men let op de door de ingebogen zijden *vervoorstekende* hoekpunten der z.g. bijlen, dan kan de uitdrukking „munten, die gehoornd zijn” daardoor verklaard worden.

In de *Revue Belge de Numismatique* 1908, 3e aflevering, vindt men een hoogst interessant artikel over de „Haches et demihaches”, onder den titel van „Les premières Monnaies,” door den heer J. N. SVORONOS te Athene.

De afbeeldingen, die dit artikel opluisteren, geven ons een duidelijk denkbeeld van deze *gehoornde* en *gezegelde* munten.

In de 4e aflevering bespreekt de schrijver de Homerische *talenten*, gouden munten, *chrysoio talanta*, waarvan hij de origineelen ook gevonden en afgebeeld heeft. Het woord

talent is afkomstig van 't Grieksche *talanton*, dat evenzeer *weegschaal* als *gewicht* en *som gelds* beteekent. De bekende onderzoeker SCHLIEMANN heeft in een der graven van Mykenae 701 gouden schijven gevonden, die een middellijn van 5 tot 7 centimeters hadden en vrij dun waren; zij wogen van anderhalf tot drie gram. Er waren verschillende figuren op gedreven, bijv. een kapel, een zeshoekige figuur, gevormd uit cirkelbogen met cirkeltjes in de hoeken, figuren gevormd uit concentrische cirkels en wel zoo: één stelsel in het midden en zes als raakcirkels er om heen en dergelijke. SCHLIEMANN hield die voorwerpen voor verkleinde afbeeldingen van schilden, SVORONOS houdt ze voor gouden munten en wel voor de talenten van HOMERUS. En ten slotte: LYKURGUS, die 880 v. Chr. leefde, schafte in Sparta alle gouden en zilveren munten af en verving ze door ijzeren van zulk eene onhandige grootte, dat men een wagen met twee ossen noodig had, om eene som van 250 gulden te vervoeren. Deze munten heetten *pelanoi*, in onze taal „pannekoeken”: een *pelanos* toch was eene offerkoek; zij moeten dus den vorm en de grootte dezer offerkoeken gehad hebben, maar behoeven daarom niet *rond* te zijn geweest. Zij kunnen den vorm der bovengenoemde „bijlen” gehad hebben: wij kennen toch ook rechthoekige koeken.

Wij zien hieruit tevens, dat LYKURGUS in 880 v. Chr. geen gouden en zilveren munten kon verbieden, als ze niet bestonden. Zij bestonden dus in Griekenland reeds 130 jaar vóór de z.g. uitvinding door PHEIDON van Argos in 750 v. Chr. of die der Lydiërs in de 7e eeuw.

J. E. TER GOUW.
